

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان*

سیدحسین سیدموسوی**

چکیده

بخشی از آیه ۳۳ سوره احزاب که به آیه تطهیر معروف است از جهات گوناگون مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است. از جمله چرایی قرار گرفتن این آیه در میان آیات مربوط به همسران پیامبر(ص) است. این امر باعث شده است که در مصداق اهل البیت اختلاف ایجاد شود که آیا منظور همسران پیامبر(ص) اند چنانکه سیاق آیات چنین است؟ یا مقصود علی(ع) و خانواده اش می باشد چنانکه دلایل مختلف آن را اثبات می کند؟ با خروج همسران از مصداق اهل البیت، برخی از مفسران و متکلمان به این چرایی پاسخ داده اند و علل آن را، کم کردن فشار روانی بر پیامبر(ص) به جهت در معرض اتهام بودن وی در فضیلت تراشی برای خاندان خویش، عادت عرب و فصیحان که از موضوعی به موضوع دیگر می روند و خطایشان متفاوت می شود، و یا چون گردآوری قرآن بعد از رحلت پیامبر(ص) بوده است، گردآوری کنندگان دقت لازم را نداشته اند. با نقد و تحلیل این پاسخ ها به نظر می رسد علت هم جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به همسران پیامبر(ص) اعلان مصونیت ایشان از خطا، به شرط پیروی از اهل بیت است. چرا که اهل البیت امان زمین و انسانها از گمراهی و هلاکت هستند. بنابر این قرآن به همسران پیامبر(ص) اعلام می دارد که شما بایستی از ایشان جدا نشوید تا از خطاهای احتمالی در امان بمانید.

کلید واژه ها: آیه تطهیر، مصونیت همسران پیامبر(ص)، اهل بیت.

* تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۰۸ تاریخ پذیرش: ۴۰۰/۰۱/۱۳

** دانشیار گروه معارف اسلامی دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد shmosavi@um.ac.ir

۱- مقدمه

قرآن از ابتدای نزول مورد توجه مسلمانان و غیر ایشان قرار گرفته است. این کتاب از آن جهت اهمیت فوق العاده یافته که علاوه بر کلام الهی بودن برای هدایت انسان‌ها فرستاده شده است. مفسران با بررسی شأن و سبب نزول، تاریخ و جامعه‌ای که این کتاب در آن نازل شده است تلاش کرده‌اند منظور کلام الهی را روشن کنند. از آنجا که این کتاب دارای بطن‌های گوناگون است، هرکس به فراخور موقعیت خویش به تفسیر و تحلیل آن پرداخته است. یکی از مباحث مهم در این کتاب بحث امامت بعد از پیامبر(ص) است. در این خصوص آیات فراوانی از جمله: مباحثه (۶۱ آل عمران)، تبلیغ (۶۷ مائده)، مودت (۲۳ شوری)، ولایت (۵۵ مائده)، تطهیر (۳۳ احزاب) و ... وجود دارد. هر یک از این آیات مورد موشکافی موافقان و مخالفان امامت قرار گرفته است. در مورد آیه تطهیر سؤالات و شبهاتی مطرح شده که از زوایای گوناگون به آنها پرداخته شده است.

۱-۱- آیه تطهیر

آیه تطهیر در قرآن بخشی از آیه ۳۳ سوره احزاب است. در این سوره از آیه ۲۸ تا ۳۴ مباحثی درباره‌ی همسران پیامبر(ص) مطرح شده است. این آیات چنین‌اند: یا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأَسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً (۲۸) وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْراً عَظِيماً (۲۹) يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيراً (۳۰) وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحاً نُؤْتْهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَاعْتَدْنَا لَهَا رِزْقاً كَرِيماً (۳۱) يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنْ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَحْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلاً مَعْرُوفاً (۳۲) وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً (۳۳) وَادْكُرُنَّ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفاً خَبيراً (۳۴).

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم‌جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان ۱۵

ای پیامبر، به همسرانت بگو: اگر خواهان زندگی دنیا و زینت آنید، بیایید تا مهرتان را بدهم و خرم شما را رها کنم(۲۸). و اگر خواستار خدا و فرستاده وی و سرای آخرتید، پس به راستی خدا برای نیکوکاران شما پاداش بزرگی آماده گردانیده است(۲۹). ای همسران پیامبر، هر کس از شما مبادرت به کار زشت آشکاری کند، عذابش دو چندان خواهد بود؛ و این بر خدا همواره آسان است(۳۰). و هر کس از شما خدا و فرستاده‌اش را فرمان برد و کار شایسته کند، پاداشش را دو چندان می‌دهیم و برایش روزی نیکو فراهم خواهیم ساخت(۳۱). ای همسران پیامبر، شما مانند هیچ یک از زنان دیگر نیستید، اگر سر پروا دارید پس به ناز سخن مگویید تا آنکه در دلش بیماری است طمع ورزد؛ و گفتاری شایسته گویند(۳۲). و در خانه‌هایتان قرار گیرید و مانند روزگار جاهلیت قدیم زینت‌های خود را آشکار نکنید و نماز برپا دارید و زکات بدهید و خدا و فرستاده‌اش را فرمان برید. خدا فقط می‌خواهد آلودگی را از شما خاندان بزدايد و شما را پاک و پاکیزه گرداند(۳۳). و آنچه را که از آیات خدا و سخنان حکمت آمیز در خانه‌های شما خوانده می‌شود یاد کنید. در حقیقت، خدا همواره دقیق و آگاه است(۳۴).

۲-۱- شأن نزول

شأن نزول آیات مربوط به ناسازگاری همسران پیامبر(ص) با ایشان است که خداوند آن حضرت را در حفظ و یا طلاق دادن ایشان مختار اعلام کرد، از این رو آیه ۲۸ به آیه خیار (تخییر) معروف است (احمدبن حنبل، ۱۴۱۶: ۱۰۸/۴۲ و ۱۸۲، بخاری، ۱۴۱۰: ۲۴۴/۴، مسلم بن حجاج، ۱۴۱۲: ۱۱۰۴/۲). در حالی که شأن نزول آیه تطهیر پیامبر(ص)، علی(ع)، حسنین(ع) و حضرت فاطمه(ع) است (کلینی، ۱۴۳۰: ۸/۲، ابن بابویه، ۱۴۱۶: ۴۰۳/۲، احمدبن حنبل، ۱۴۱۶: ۱۸۰/۵، ترمذی، ۱۴۱۹: ۱۹۲/۵). این واقعه به حدیث کساء نیز معروف است و آثار حدیثی و کلامی و تفسیری این ماجرا را مطرح کرده‌اند.

۳-۱- مسأله

درباره آیه تطهیر سوالات گوناگونی مطرح است: منظور از اهل البیت در این آیه چه کسانی هستند؟ آیا همسران پیامبر(ص) اهل بیت او هستند؟ آیا اهل بیت؛ ویژه پیامبر(ص) و علی(ع) و همسر و دو فرزندش است؟ منظور از اراده در این آیه تکوینی است یا تشریحی؟ رجس چیست و چگونه خداوند هر نوع پلیدی را از ایشان بیرون کرده است؟ آیا این آیه عصمت اهل بیت را ثابت می‌کند؟ آیا این آیه مستقل از آیات دیگر است یا بخشی از آنها به حساب می‌آید؟ و سرانجام چرا خداوند این آیه را در میان آیاتی آورده است که درباره‌ی همسران پیامبر(ص) است؟ سوالات مطرح شده در تفسیرهای گوناگون طرح و پاسخ‌گویی شده است. آیا این آیه که در میان آیات مربوط به همسران پیامبر(ص) آمده است، طبق دستور خداوند و وحی صورت پذیرفته است؟ در صورت مثبت بودن پاسخ نکته مهم این است که چرا خداوند آیه مربوط به اهل بیت را در میان این آیات آورده است؟ آیا حکمتی داشته است؟ با توجه به اینکه خداوند حکیم است و کار عبث انجام نمی‌دهد، چرا این آیه را در جای دیگر نیاورد؟ و ... در این مقاله تنها به آخرین سوال می‌پردازیم و با نقل دیدگاه‌های گوناگون و تحلیل و بررسی آنها تلاش می‌کنیم پاسخی در خور به آن ارائه دهیم.

۴-۱- پیشینه

هرچند مفسران و اندیشمندان فریقین آیه تطهیر را مورد تفسیر قرار داده و درباره مفاد آن بحث‌های مختلفی ارائه کرده‌اند، که در ادامه به برخی از آنها اشاره خواهیم کرد، اما به طور مستقل و در خصوص علت قرار گرفتن آیه در بین آیات مربوط به همسران پیامبر(ص)، غیر از کتاب آیه التطهیر رؤیه مبتکره که در این مقاله به طرح و نقد دیدگاه نویسنده‌اش می‌پردازیم، مقاله مستقلی نگارش نیافته است.

۲- پاسخ‌ها

قبل از طرح و بررسی دیدگاه‌های گوناگون لازم است به دلایل خروج همسران پیامبر(ص) از مصداق اهل البیت به پردازیم:

در تفسیر ترکیب اهل البیت در آیه تطهیر میان اهل سنت و شیعه اختلاف وجود دارد: برخی از اهل سنت آن را به معنای همسران پیامبر(ص) به ضمیمه حضرت فاطمه(س) تفسیر کرده‌اند (نسفی، ۱۴۱۶: ۳/۴۴۱؛ ابن عجبیه، ۱۴۱۹: ۴/۴۲۹)، و برخی امام حسن(ع) و امام حسین(ع) و علی(ع) را اضافه کرده‌اند (فخر رازی، ۱۴۲۰: ۱۶۸/۲۵). در حالی که شیعه آن را ویژه پیامبر(ص)، علی(ع)، فاطمه(س) و حسنین(ع) می‌داند. دلایل اختصاص اهل بیت به این افراد چنین است:

۱- ضمیر خطاب در این آیه جمع مذکر مخاطب است، در حالی که در آیات قبل و بعد از آن ضمیر خطاب جمع مونث است (مطهری، ۱۳۷۷: ۱۱/۵۷۳).

۲- تصریح پیامبر(ص): ایشان در زمان‌های گوناگون خطاب به خاندان علی(ع) خطاب اهل بیت را می‌آورد، سپس این آیه را تلاوت می‌فرمود. از جمله پیامبر(ص) تا ۶ ماه هر وقت برای نماز صبح از خانه خارج می‌شد درب خانه حضرت فاطمه(ع) می‌ایستاد و فریاد می‌زد: الصلاة یا اهل البیت و آیه تطهیر را تلاوت می‌نمود (احمدبن حنبل، ۱۴۱۶: ۵/۱۸۰، ۲۱/۴۳۴).

۳- در صورتی که این آیه درباره همسران پیامبر(ص) باشد لازم است آیات قبلی و بعدی لغو و بیهوده باشند، چراکه در آیات ۲۹ و ۳۰ خطاب به همسران پیامبر(ص) می‌گوید: اگر هر یک از شما مرتکب خطایی شوید دو برابر مجازات می‌شوید و اگر در مقابل خدا و رسولش تسلیم باشد دو برابر پاداش می‌گیرید. در آیه ۳۴ نیز همسران را از

۱- این تصریح در موارد دیگر از جمله حدیث کساء نیز آمده است (احمدبن حنبل، ۱۴۱۶: ۲۸/۱۹۸ و ۳۷/۴۶ و ۴۴/۱۱۹ و ۱۷۴ و ۲۱۷ و ۲۱۹: ترمذی، ۱۴۱۹: ۵/۱۹۲ و ۴۷۹ و ۵۱۲: نسائی، ۱۴۱۱: ۵/۱۱۳؛ مسلم‌بن حجاج، ۱۴۱۲: ۴/۱۸۸۳).

اموری نهی می‌کند، در حالی که در این آیه از هر نوع خطایی آنان را مصون دانسته و به کلی تطهیر نموده است.

۴- خطاب قرآن به همسران پیامبر(ص) با لفظ یا نساء النبى است نه اهل بیت. علاوه بر این قرآن برای همسران پیامبر(ص) مثل افراد عادی برخورد کرده و از لفظ «ازواج» استفاده می‌کند (تحریم/۱، احزاب/۶-۲۸-۳۵-۵۰-۵۲). چنانکه درباره پیامبران دیگر نیز از همین کلمه استفاده کرده است (رعد/۳۸). چگونه ممکن است همسر پیامبر(ص) از هرگونه پلیدی پاک باشد در حالی که همسر برخی از پیامبران(ع) (نوح و لوط) افراد صالحی نبودند و مشمول عذاب الهی شدند (هود/۸۱، عنکبوت/۳۲-۳۳، اعراف/۸۳، حجر/۶۰، نمل/۵۷، تحریم/۱۰).

۵- تقسیم همسران پیامبر(ص) به دو گروه نیکوکار و غیر نیکوکار (احزاب/۲۹) حکایت از عدم تطهیر تمامی همسران پیامبر(ص) از هرگونه پلیدی است.

۶- توبیخ برخی از ایشان از سوی خداوند (حفصه و عایشه؛ زمخشری، ۱۴۰۷: ۵۶۷/۴-۵۶۵؛ فخر رازی، ۱۴۲۰: ۵۶۹/۳۰-۵۷۱)، و پیشنهاد توبه به ایشان و اتهام انحراف از حق و تهدید به طلاق و جایگزینی همسرانی مسلمان، مومن، فرمانبر، توبه‌کار، خداپرست و روزه‌دار، به خاطر افشای سر پیامبر(ص) (تحریم/۳-۵).

۷- خطای عایشه در به راه انداختن جنگ جمل که اگر مصونیت داشته است نمی‌بایست این خطا را مرتکب شود (عاملی، ۱۴۳۰: ۱۴۶/۸؛ همو، ۱۴۱۵: ۵۳/۵). بخاری نقل می‌کند: پیامبر(ص) خطبه‌ای ایراد کرد و با اشاره به خانه عایشه سه بار فرمود: اینجا محل فتنه است که سر شیطان و پیروان او از آن طلوع می‌کند (بخاری، ۱۴۱۰: ۲۰۵/۵).

۸- لغو بودن شرط تقوی برای همسان نبودن ایشان با دیگر زنان مسلمان (احزاب/۳۳).

پس از این مقدمه و اثبات اینکه منظور از اهل البیت همسران پیامبر(ص) نیست، و با توجه به تصریح پیامبر به مصادیق اهل البیت، اکنون به طرح دیدگاه‌ها و نقد آنها در پاسخ به سوال اصلی می‌پردازیم.

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم‌جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان ۱۹

۱-۲- دیدگاه اول: قرآن پس از پیامبر(ص) گردآوری شده است و جمع کنندگان بی‌توجه به این موضوع این آیه در اینجا آورده‌اند (طباطبائی، ۱۳۷۴: ۱۶/۴۶۶). علامه مجلسی معتقد است شاید گردآورندگان قرآن آیه تطهیر را به گمان اینکه مناسب این آیات است، در اینجا آورده‌اند و یا آن را در میان آیات مورد خطاب همسران پیامبر(ص) مطرح کرده‌اند تا به مصالح دنیایی برسند (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۳۴/۳۵؛ همو، ۱۴۰۴: ۲۴۴/۳). و یا ممکن است آیات قبل و بعد این آیه حذف شده باشد (همو، ۱۴۰۳: ۲۳۵/۳۵؛ و ۱۴۰۴: ۲۴۵/۳).

نقد: این دیدگاه با نظر اینکه قرآن در زمان پیامبر(ص) و با دستور الهی گردآوری شده است (خویی، بی‌تا: ۲۵۶) و ترتیب آیات نیز به همین صورت فعلی طبق دستور مستقیم خداوند انجام گرفته است سازگاری ندارد. گذشته از این که اهل بیت نیز در سه قرن بعد از رحلت پیامبر(ص) بر صحت آن تأکید کرده‌اند و کلامی خلاف آن نگفته‌اند. علاوه بر این با وحیانی بودن قرآن ناسازگار است. وحی بودن قرآن یعنی: جبرئیل و پیامبر(ص) در وحی دخالتی ندارند، بنابر این الفاظ و محتوای قرآن و ساختار لفظی آن از سوی خداوند نازل شده است نیز ساختار سوره‌ها و آیات بر اساس توقیفی بودن شکل گرفته است و آموزه‌های قرآن خطا ناپذیرند. همچنین هیچ اختلاف و تناقض درونی در آن نیست و از هر گونه تحریفی مصونیت دارد. در مورد علامه مجلسی علاوه بر مطالب فوق باید گفت؛ روشن است که هیچ یک از این احتمالات قابل قبول نیست. علاوه بر این که به راز همجواری اشاره‌ای نکرده است.

۲-۲- دیدگاه سوم: آیه الله فاضل لنکرانی ترتیب آیات را از ابتدا و در زمان پیامبر(ص) به همین صورت فعلی می‌داند و ضمن مستقل دانستن آیه تطهیر از آیات دیگر و معترضه بودن آن، از طریق روایات عامه و خاصه به اثبات و اختصاص اهل البیت به علی(ع) و فاطمه(ع) و حسن(ع) و حسین(ع) می‌پردازد (فاضل لنکرانی، ۱۴۲۴: ۴۰ به بعد). در عین حال علت همجواری را اینگونه توضیح می‌دهد: پیامبر(ص) دارای خانواده

بزرگی است که بخشی از آن همسران وی هستند و بخش دیگر اهل بیت او. از این رو آیات سوره احزاب به هردو قسم پرداخته است (همان، ۸۱-۸۳).

نقد: کلام ایشان به علت همجواری و در میان آیات همسران قرار گرفتن آیه تطهیر اشاره‌ی دقیقی ندارد. چرا این آیه در پایان آیات نیامد؟ چرا در آیات دیگر که به همسران پیامبر می‌پردازد اشاره‌ای به اهل البیت ندارد؟ قرآن در آیات متعدد غیر از موارد فوق به همسران اشاره می‌کند: احزاب/۶، ۵۰، ۵۲، ۵۳، ۵۹ و تحریم/۱ تا ۵.

۲-۳- دیدگاه سوم: علامه طباطبایی معتقد است این آیه در ادامه آیات مربوط به همسران پیامبر(ص) نیست و روایاتی که شأن نزول آن را اهل بیت می‌داند بر همین نکته تأکید دارد. ایشان بدون اشاره به حکمت قرار گرفتن در میان آیات مربوط به زنان پیامبر(ص) می‌گویند: یا به خاطر آن است که جمع‌آوری قرآن بعد از رحلت پیامبر(ص) بوده و یا اینکه پیامبر(ص) خود دستور داده است که آن آیه در اینجا آورده شود (طباطبائی، ۱۳۷۴: ۴۶۶/۱۶).

نقد: این پاسخ حکمت قرار گرفتن آیه را نشان نمی‌دهد، بنابراین در واقع به سوال پاسخ داده نشده است. علاوه بر اینکه در خصوص جمع‌آوری قرآن بعد از رحلت پیامبر(ص) توضیح داده شد.

۲-۴- دیدگاه چهارم: پیامبر(ص) در معرض این اتهام قرار دارد که در حال گردآوری فضائل برای خاندان خویش است. خداوند برای اینکه این موضوع مطرح نشود آیه را در میان آیاتی آورد که کسی متوجه این موضوع نشود و به تعبیری این احساس در میان مخالفین قوت نگیرد. شهید مطهری با رد وحدت سیاق می‌گوید: در مورد قرآن چنین اصلی نداریم که اگر آیه‌ای ذیل آیه دیگری آمده باشد، حتماً دلیل بر این است که از نظر مضمون هم به آن آیات مرتبط است و در روایات هم تصریح به این مطلب شده است. ممکن است جزئی از یک آیه ناظر به یک مطلب باشد و جزء دیگری از آن، ناظر به مطلب دیگری

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم‌جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان ۲۱

باشد؛ به تعبیر دیگر وحدت سیاق در آیات قرآن یک امر قاطعی نیست (مطهری، ۱۳۷۷: ۵۷۳/۱۱).

وی در جای دیگر می‌نویسد: رمزی که برای این کار هست، هم از اشاره خود آیه قرآن استفاده می‌شود و هم در روایات ائمه ما به همین مطلب اشاره شده است و آن این است که در میان تمام دستورات اسلامی هیچ دستوری مثل امامت امیرالمؤمنین و خصوصیت خاندان پیغمبر(ص) نبوده است، که به دلیل تعصبات عمیق روحی مردم عرب وجود داشت، آمادگی پذیرش کمتری در آن وجود دارد (مطهری، ۱۳۷۷: ۷۷۷/۴). ایشان سپس در تایید کلام خویش به برخی شواهد تاریخی اشاره می‌کند.

آیه‌الله جعفر سبحانی نظر فوق را تایید می‌کند و می‌نویسد: تاریخ صدر اسلام به ما می‌گوید در درون بسیاری از مسلمانان حساسیت ویژه‌ای نسبت به علی(ع) و خاندانش وجود داشت، ... به خاطر همین حساسیت، خداوند متعال به پیامبرش دستور داد تا آیه را که دلالت بر طهارت و عصمت اهل بیت او بود، در میان آیاتی قرار دهد که از همسران پیامبر(ص) سخن می‌گوید، تا این امر به صورت آشکار خود را نشان ندهد. سپس برای اینکه مردم در اشتباه و خطا قرار نگیرند پیامبر(ص) از طریق حدیث و سنت مفاد آیه را توضیح داد و پوشش آیه را برداشت تا مراد حقیقی آیه روشن شود. این موضوع را در آیه اکمال دین، نیز می‌بینیم (سبحانی، ۱۴۲۵: ۴۲۲/۱).

نقد: چنانکه ملاحظه می‌شود صدر و ذیل کلام آیه الله سبحانی ناسازگار است، ایشان از سویی ترس از آشکار شدن منزلت خاندان پیامبر(ص) را مطرح می‌کند و آن را دلیل قرار گرفتن آیه در میان آیات مربوط به همسران می‌داند و از سوی دیگر می‌نویسد: برای اینکه مردم در اشتباه و خطا قرار نگیرند پیامبر(ص) از طریق حدیث و سنت مفاد آیه را توضیح داد و پوشش آیه را برداشت. بنابراین این دیدگاه با اعلام صریح پیامبر(ص) که این آیه مربوط به چه کسی است سازگاری ندارد. از سویی آیات فراوانی وجود دارد که در

شأن پیامبر (ص) و علی (ع) و فاطمه (س) و حسنین (ع) آمده است، هر چند مخالفان اهل بیت آنها را نپذیرند. تعابیری که درباره‌ی ایشان در کتاب‌های اهل سنت آمده است حکایت از این ماجرا می‌کند. علاوه بر این تالیف کتاب‌هایی همچون شب‌های پیشاور سلطان الواعظین، المراجعات سید شرف‌الدین، الغدیر علامه امینی، احقاق الحق، و ... که در آنها آیات و روایات گوناگون در اثبات ولایت علی (ع) گردآوری شده است، حکایت از اعلان علنی پیامبر (ص) در خصوص علی (ع) و خاندانش دارد. فضائل اهل البیت پیامبر (ص) چیزی نیست که کسی منکر آن شود چنانکه برخی از مفسرین اهل سنت به آن پرداخته‌اند^۱ (فخر رازی، ۱۴۲۰: ۱۸۰/۱-۱۸۲ و ۵۹۵/۲۷، زمخشری، ۱۴۰۷: ۲۲۰/۴).

نقد دیگر بر آیه الله سبحانی اینکه بخش قبل و بعد آیه تطهیر و نیز بخش انما یرید الله تا تطهیرا ظاهرا در یک زمان و در یک مکان و در یک موضوع نازل نشده است، بلکه طبق اسباب نزول هر یک از این دو بخش در فضای خاص خود نازل شده است، لذا طبیعی است که رسول خدا پس از نزول انما یرید الله، منظور آیه را بدون حساسیت مطرح نمایند. حال مسأله این است که در زمان ثبت و کتابت که متاخر از زمان نزول بوده، چگونه

۱- فخر رازی در تفسیر کبیر خویش به مباحث فقهی سوره فاتحه پرداخته و در مسأله نهم که درباره‌ی بلند خواندن بسم الله الرحمن الرحیم در نماز سخن می‌گوید، دیدگاه‌های موافق و مخالف را مطرح نموده و در پایان می‌نویسد: علی بن ابی طالب بسم الله را بلند می‌گفت و این امر به تواتر رسیده است و هر کس که در دینش به علی بن ابی طالب اقتدا کند، در حقیقت هدایت یافته است. دلیل بر این امر کلام پیامبر (ص) است که می‌فرماید: بارالها حق را بر محور علی و هر جا که می‌چرخد، بچرخان (فخر رازی، ۱۴۲۰: ۱۸۰/۱). وی پس از دلایل شش گانه‌ای که برای بلند گفتن مطرح می‌کند، دلایل سه گانه مخالفین را طرح و در پایان چنگ زدن به کلام علی (ع) را اولی می‌داند (فخر رازی، ۱۴۲۰: ۱۸۱/۱). آنگاه دلایل بلند گفتن را از دیدگاه خودش آورده و عمل علی (ع) را همراه خود می‌داند و می‌نویسد: هر کس علی را پیشوا و امام خود در دینش قرار دهد، به ریسمان محکمی در دینش و خودش چنگ زده است. (فخر رازی، ۱۴۲۰: ۱۸۲/۱). وی در جای دیگر از قول زمخشری (۱۴۰۷: ۲۲۰/۴)، حدیث مفصلی را از پیامبر (ص) درباره محبت آل محمد (ص) نقل می‌کند:

«هر کس با محبت آل محمد بمیرد شهید از دنیا رفته». «آگاه باشید هر کس با محبت آل محمد ص از دنیا رود با محبت آل محمد ص از دنیا رود با توبه از دنیا رفته». .... «آگاه باشید هر کس با محبت آل محمد ص از دنیا رود فرشته مرگ او را بشارت به بهشت می‌دهد، و سپس منکر و نکیر (فرشتگان مامور سؤال در برزخ) به او بشارت دهند». .... «آگاه باشید هر کس با عداوت آل محمد ص از دنیا برود بوی بهشت را استشمام نخواهد کرد» (فخر رازی، ۱۴۲۰: ۵۹۵/۲۷).

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم‌جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان ۲۳

درج شد؟ یا به توقیف نبوی اینجا گذاشته شده یا در زمان خلفاء. اگر توقیف نبوی بوده، حساسیت مذکور بی‌مورد است، مگر اینکه گفته شود برای آیندگان حساسیت ایجاد می‌شده که این هم موردی ندارد.

۵-۲- دیدگاه پنجم: طبرسی در مجمع‌البیان تنها به این امر اکتفا می‌کند که ناهمگونی آیات مربوط به همسران و اهل‌البیت در عرف و عادت فصیحان طبیعی است. ایشان گاهی از یک خطاب به خطاب دیگر می‌روند (طبرسی، ۱۳۷۲: ۵۶۰/۸). علامه جعفر مرتضی عاملی همین تعبیر را با عنوان جمله معترضه آورده است و نمونه‌هایی از این گونه آیات در قرآن را مطرح کرده است (عاملی، ۱۴۳۰: ۱۵۷/۸) از جمله خطاب عزیز مصر به زلیخا و حضرت یوسف(ع) پس از آشکار شدن حق برای وی است: قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ (۲۸) يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنْ هَذَا وَاسْتَعْفِرِي لِدُنْبِكَ إِنَّكَ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ (۲۹). گفت: بی‌شک، این از نیرنگ شما زنان است، که نیرنگ شما بزرگ است. «(۲۸) ای یوسف، از این پیشامد روی بگردان. و تو ای زن برای گناه خود آمرزش بخواه که تو از خطاکاران بوده‌ای(۲۹). علامه سید محمدحسین فضل‌الله نیز به بحث سیاق پرداخته و شأن نزول آن را در خصوص اهل بیت می‌داند ولی اینکه چرا در میان این آیات آمده اشاره‌ای نمی‌کند (فضل‌الله، ۱۴۱۹: ۳۰۱/۱۸).

آیه الله مکارم شیرازی در آثار خویش نظر مجمع‌البیان را تایید می‌کند، سپس ضمن ارائه نظر صاحب‌المیزان می‌نویسد:

پاسخ سومی که می‌توان از سؤال داد این است که قرآن می‌خواهد به همسران پیامبر ص بگوید: شما در میان خانواده‌ای قرار دارید که گروهی از آنان معصومند، کسی که در زیر سایه درخت عصمت و در کانون معصومان قرار گرفته سزاوار است که بیش از دیگران مراقب خود باشد و فراموش نکنید که انتساب او به خانواده‌ای که پنج معصوم پاک در آن است مسئولیت‌های سنگینی برای او ایجاد می‌کند، و خدا و خلق خدا انتظارات فراوانی از او دارند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۱۷ / ۲۹۵، ۳۸۶: ۱۷۱).

نقد: این نظر اشکال جدی دارد. قرآن کتابی است که آیات آن استحکام یافته و از سوی حکیم خبیر (هود/۱) و حکیم علیم (نمل/۶) نازل شده است. این کتاب روشن‌گر و نور است (مائده/۱۵) و برای خروج انسان‌ها از ظلمت‌ها به سوی نور آمده است (ابراهیم/۱). اگر در قرآن تدبر شود هیچ اختلافی در آن یافت نمی‌شود (نساء/۸۲). علاوه بر این مثالی که زده شده (غیر از آیه ۳ مائده) از این موضوع خارج است؛ زیرا در مثال زلیخا و یوسف (ع) هر دو طرف درگیری مدعی بودند و طرف مقابل را متهم معرفی می‌کردند. عزیز مصر پس از مشورت با فردی آگاه و دیدن نشانه‌ها به صداقت یوسف اذعان می‌کند، از اینرو به همسرش نهیب می‌زند که تو خطاکاری و از یوسف (ع) خواهش می‌کند از این موضوع درگذرد و جهت حفظ آبروی عزیز به کسی چیزی نگوید. بنابراین بایستی در پی حکمت این همجواری بود و تدبیری اندیشید تا پاسخ مناسب‌تری حاصل شود. قطع و یقین آن است که خداوند حکیم از این آیات هدفی را دنبال می‌کند. هرچند پاسخ سوم مکارم شیرازی به دیدگاه منتخب که در ادامه می‌آید نزدیک است.

۶-۲- دیدگاه ششم: آیه الله جعفر سبحانی بر خلاف نظر علامه طباطبایی در خصوص سیاق آیات می‌گوید: با توجه به اینکه پیامبر (ص) از سویی با اهل بیت خویش ارتباط دارد و از سوی دیگر با همسرانش بنابراین مشکلی برای سیاق آیات بوجود نمی‌آید (سبحانی، ۱۴۱۹: ۶۳-۶۴؛ همو، ۱۴۲۰: ۴۲). وی در اثر دیگری راز این موضوع را اعلام به همسران پیامبر (ص) می‌داند که شما در کنار چه کسانی زندگی می‌کنید و باید وظایف خویش را نسبت به ایشان انجام دهید. ایشان کسانی هستند که خداوند آنان را از سایر امت با تطهیر و عصمت و پیروی از ایشان در قول و سلوک، متمایز کرده است. سپس به بحث مخالفت برخی از مسلمانان با اهل بیت پیامبر (ص) اشاره می‌نماید، و در پایان، کلام سید شرف‌الدین را از المراجعات (۱۴۲۶: ۳۱۷) درباره علت لفظ جمع (الذین) در آیه ولایت (مائده/۵۵) که در شأن علی (ع) وارد شده است، پس از پاسخ شبهه به نکته‌ای دقیق‌تر

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم‌جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان ۲۵

اشاره می‌کند: دشمنان علی(ع) و بنی‌هاشم و منافقان و حسودان توان شنیدن آن را به صورت مفرد نداشتند، زیرا در این صورت امکان مخفی کردن و گمراه نمودن وجود نداشت. در چنین حالتی عواقب آن برای اسلام خطرناک است، به همین خاطر آیه به صورت جمع آمد. سپس نص‌های بعدی پشت سرهم و در موارد گوناگون وارد شد و امر ولایت را به صورت تدریجی و اندک اندک منتشر کرد. این حکمت در همه آنچه در قرآن از آیات فضل امیر مومنان علی(ع) و اهل بیتش آمده، وارد شده است (سبحانی، ۱۴۲۱: ۱۷۲/۱۰-۱۷۱، همو، ۱۴۲۰ الف: ۵۲).

نقد: هرچند تلاش شده است تا دیدگاه درستی ارائه شود، اما به نظر می‌رسد خالی از اشکال و ایراد نباشد. چگونه ممکن است پیامبر(ص) در طول حیات ۲۳ ساله نبوت خویش در جای جای گفتار و موقعیت‌های گوناگون از فضائل علی(ع) سخن به میان آورد و هیچ احتیاطی نداشته باشد، اما خداوند آیه را در جایی قرار دهد که این احتیاط مراعات گردد؟! اگر جریان انحرافی ممنوعیت کتابت حدیث بوجود نمی‌آمد تعبیر فراوانی، بیش از آنچه امروز در اختیار داریم از فضائل اهل بیت به ما می‌رسید. در عین حال با همه دشمنی‌هایی که نسبت به علی(ع) و آل او انجام شده است باز هم همچون خورشید تابان در جهان امروز و در میان آثار گوناگون موافق و مخالف پرتو افشانی می‌کند. هرچند نمی‌توان در دشمنی حسودان و منافقان و دشمنان آن حضرت شک کرد. به آیات سوره انسان از آیه ۸ تا ۲۲ و یا سوره کوثر^۱ بنگرید که درباره‌ی کثرت آل علی(ع) و پاداش عمل آنان است. البته از اینگونه آیات فراوان وجود دارد.

۱- فخر رازی در ذیل تفسیر کلمه کوثر سومین قول را چنین توضیح می‌دهد: کوثر فرزندان پیامبرند. دلیل آن رد کلام عیب کننده‌ای است که پیامبر(ص) را به خاطر نداشتن فرزند سرزنش کرد. بنابراین معنای کوثر چنین می‌شود: خداوند به پیامبر(ص) نسلی بخشید که در طول زمان باقی است. ببین چه تعداد از اهل بیت کشته شدند، اما جهان پر از ایشان است، در حالی که از بنی امیه در دنیا فرد قابل توجهی وجود ندارد. سپس بنگر به بزرگانی از علما که در میان ایشان مثل باقر(ع) و صادق(ع) و کاظم(ع) و رضا(ع) و نفس زکیه و امثال ایشان است (فخر رازی، ۱۴۲۰: ۳۲/۳۱۳).

به طور قطع پیامبر(ص) حق ندارد آیات الهی را جابجا کند و بایستی طبق دستور خداوند عمل نماید، در غیر اینصورت در قرآن تحریف به وجود می‌آید. در صورتی که پیامبر(ص) از دستور حق سرپیچی نماید گرفتار عذاب سخت الهی می‌شود. در سوره الحاقه آمده است: و اگر [او] پاره‌ای گفته‌ها بر ما بسته بود(۴۴) دست راستش را سخت می‌گرفتیم(۴۵) سپس رگ قلبش را پاره می‌کردیم(۴۶) و هیچ یک از شما مانع از [عذاب] او نمی‌شد (۴۷).

۷-۲- دیدگاه هفتم: عدم خطای همسران در صورت تبعیت از اهل البیت

این دیدگاه نیازمند مقدمه‌ای است: اهل بیت پیامبر(ص) که طبق آنچه گذشت عبارتند از حضرت فاطمه(ع) و علی(ع) و فرزندان ایشان یکی از دو ثقلی هستند که پیامبر(ص) ایشان را در امت خویش به یادگار گذاشت، تا از شریعت و دین آن حضرت حفاظت کرده و از هر نوع کج‌روی و کج‌اندیشی جلوگیری نمایند و همچون پیامبر(ص) در مسیر هدایت مسلمانان و همه انسان‌ها گام بردارند. بر همین اساس پیامبر(ص) می‌فرماید: این دو از یکدیگر جدا نمی‌شوند تا اینکه در حوض کوثر (قیامت) بر من وارد گردند(کلینی، ۱۴۳۰: ۲/۲۵، ابن بابویه، ۱۳۶۱: ۹۰، احمد بن حنبل، ۱۴۱۶: ۱۷/۱۷۰، ۲۱۱؛ ۳۲/۱۱؛ ۳۵/۴۵۶، ۵۱۲، دارمی، ۱۴۲۱: ۴/۲۰۹۰، مسلم، ۱۴۱۲: ۴/۱۸۷۳، ترمذی، ۱۴۱۹: ۵/۴۷۹، نسائی، ۱۴۱۱: ۵/۵۱، ترمذی ۱۴۲۸: ۹۷). این تعبیر در کلام دیگر پیامبر(ص) نیز آمده است که اهل بیت خویش را همچون کشتی نوح می‌داند که هر کس در آن سوار شود نجات یافته و هر کس از آن سرپیچی نماید و تخلف کند به هلاکت می‌رسد (ابن بابویه، ۱۴۱۶: ۲/۵۷۳).

اهمیت و نقش کلیدی اهل بیت پیامبر(ص) در تعبیر گوناگون از جمله علی(ع) آمده است. آن حضرت به نقش بی‌بدیل اهل بیت و نعمت‌های وجودی ایشان اشاره می‌کند و اعلام می‌دارد؛ هیچ کس از افراد امت پیامبر(ص) دارای چنین اهمیتی نیست. پیشی گرفتن

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم‌جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان ۲۷

مایه گمراهی است همچنانکه عقب ماندن از ایشان اینگونه است (نهج البلاغه، خطبه‌های ۲، ۸۷، ۹۷، ۱۰۰). به خاندان پیامبرتان نگاه کنید و از راه پسندیده دین و آیین نیکوی آنها جدا مشوید و از آرمانشان پیروی کنید؛ زیرا آنان هرگز شما را از هدایت بیرون نمی‌برند. پس اگر جایی درنگ کردند، شما نیز درنگ کنید، و اگر اقدام کردند، اقدام کنید، بر آنان پیشی مگیرید که گمراه می‌شوید، و از ایشان هم عقب نیفتید که زیان می‌بینید و رو به نابودی می‌روید (خطبه، ۹۷). بدین ترتیب همراهی و همجواری با اهل بیت پیامبر(ص) انسان‌ها را از هرگونه خطایی مصونیت می‌بخشد و از جمله آنها همسران پیامبر(ص).

۲-۷-۱- حدیث اهل بیته امان لامتی

پیامبر(ص) در این حدیث می‌فرماید: اهل بیت من در جهت امنیت امتم از خطا آمده اند تا در نتیجه از عذاب الهی مصونیت یابند و حیاط طیبه (نحل/۹۷) ایشان فراهم شود. در کتاب‌های شیعه این حدیث نقل شده است: ابن بابویه، ۱۴۰۰: ۴۷۴؛ همو، ۱۳۷۸: ۲۷/۲، طوسی، ۱۴۱۴: ۲۵۹ و شعیری، ۱۳۶۳: ۱۷، و از اهل سنت حسکانی، ۱۴۱۱: ۱/۴۲۵ (رک، ربانی گلپایگانی، ۱۳۹۵: شماره ۱۰۰). این حدیث را حکیم ترمذی در کتاب ختم الاولیاء خویش در سوال یکصد و پنجاهم آورده (ترمذی، ۱۴۲۲: ۳۲۰، ۳۴۶) ابن عربی نیز با تأیید آن به توضیح این حدیث پرداخته است (ابن عربی، بی تا: ۱۲۷/۲) گاهی این حدیث به این صورت نقل شده است؛ پیامبر(ص) فرمود: مثل اهل بیت من همچون ستارگان آسمانند، همانا ستارگان امان اهل آسمان هستند و اهل بیت من امان اهل زمین، پس هرگاه آسمان از ستارگان خالی شود، اهل آسمان به آنچه وعده داده شده‌اند می‌رسند و هرگاه زمین از اهل بیت من خالی شود، اهل زمین به آنچه وعده داده شده‌اند می‌رسند (ابن طاووس، ۱۴۰۰: ۱/۱۳۱). وجه امنیت بخشی اهل بیت در روایت حاکم نیشابوری امنیت از اختلاف: «أهل بیته امانٌ لأمتی من الاختلاف» (حاکم نیشابوری، بی تا: ۱۴۹/۳؛

۱- گاهی نیز به صورت امان لاهل الارض آمده است.

شرف‌الدین، ۱۴۲۶، ۷۷ و ۵۶۲)، و در تفسیر منسوب به امام حسن عسکری (ع) امنیت از گمراهی آمده، که با حدیث ثقلین سازگاری دارد: «أمان من الضلالة» (حسن بن علی (ع)، ۱۴۰۹: ۵۴۶)، بنا بر این اهل بیت، امان امت از اختلافات و گمراهی‌ها می‌باشند.

۲-۷-۲- اهل البیت امان همسران پیامبر(ص) از خطا

شاید رازی که در پی آن هستیم در این باشد که خداوند می‌خواهد ابزار و وسیله امنیت کامل از هر گونه خطای همسران پیامبر(ص) را تعیین کند. بدیهی است که با این ابزار نه تنها همسران بلکه همه مسلمانان امنیت می‌یابند و با پیروی از ایشان آرامش دنیایی و آخرتی بدست خواهند آورد. ابن عربی در فتوحات مکیه در پاسخ سوال یکصد و پنجاهم حکیم ترمذی که درباره‌ی حدیث اهل بیتی امان لامتی است می‌نویسد: پیامبر(ص) فرمود: سلمان از ما اهل بیت است. هر بنده‌ای صفات سرورش را داراست... اهل قرآن همان اهل الله هستند... و قرآن امان است زیرا قرآن شفا و رحمت می‌باشد و امت پیامبر(ص) کسانی هستند که پیامبر(ص) برایشان مبعوث شده است و اهل بیتش کسانی هستند که به صفت پیامبر(ص) موصوفند، بنابراین بدکار با برکت نیکوکار و صالح بالا می‌آید و در نتیجه همه در رحمت الهی داخل می‌شوند... خداوند متعال هنگامی که همسران پیامبر(ص) را توصیف می‌کند و به ایشان سفارش می‌نماید که: در خانه‌هایتان بنشینید و مانند روزگار جاهلیت قدیم زینت‌های خود را آشکار نکنید، نماز پیا دارید و زکات بدهید و خدا و فرستاده‌اش را فرمان برید(احزاب/۳۳) سپس به ایشان اعلام می‌دارد همه این سفارش‌ها به خاطر این است که ایشان همسران پیامبرند، تا اینکه مبدا به عمل زشتی نسبت یابند و زشتی و عار آن به خاندان رسول خدا بازگشت کند. پس به برکت وجود اهل بیت و آنچه خداوند با ایشان از تطهیر در کلامش: همانا خداوند اراده کرده است که هر نوع پلیدی را از شما اهل بیت خارج گرداند (احزاب/۳۳) خواسته است، همسران پیامبر(ص) آنچه را به ایشان سفارش کرده‌ایم انجام می‌دهند. ... بنابراین اهل بیت امان همسران پیامبر(ص) از واقع شدن

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم‌جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان ۲۹

در مخالفت‌هایی است که زشتی آن به اهل بیت برمی‌گردد. وی سپس این امان بودن را برای همه امت پیامبر(ص) می‌داند (ابن عربی، بی تا: ۱۲۷/۲).

بدین ترتیب خداوند به همسران پیامبر(ص) گوشزد می‌کند که شما در کنار چه افرادی قرار گرفته‌اید اگر از ایشان پیروی نمایید، از هرگونه خطایی مصونیت می‌یابید و در نتیجه به برکت وجود ایشان شما نیز مورد رحمت الهی قرار می‌گیرید، در غیر این صورت همچنانکه خداوند پسر نوح را از خاندانش جدا ساخت و او را عمل غیر صالح نامید (هود/۴۶)، شما نیز از خاندان پیامبر(ص) جدا می‌شوید. همسران پیامبر(ص) در کنار افرادی هستند که از عصمت برخوردارند و باید جایگاه خویش را بدانند و طبق آن عمل کنند. چنانکه قرآن به صراحت اعلام می‌دارد: ای همسران پیامبر شما مثل سایر زنان نیستید (احزاب/۳۲) آنان به صراحت قرآن مادر مومنان هستند (احزاب/۶). هر چند همسران پیامبر(ص) جزء اهل بیت نیستند، اما به خاطر رابطه نزدیکی که با پیامبر(ص) دارند و ام المؤمنین بشمار می‌آیند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند از اینرو پاداش و مجازات اعمالشان دو برابر است (احزاب/۳۰ و ۳۱). این دیدگاه تکمیل یکی از دیدگاه‌های آیه الله سبحانه و پاسبخ سوم آیه الله مکارم شیرازی است. اکنون آیات و روایاتی را می‌آوریم که تبعیت و پیروی از اهل بیت را برای همه مسلمانان و از جمله همسران پیامبر(ص) لازم و ضروری می‌داند:

۱-۲-۷-۲- آیه ۱۰۳ آل عمران

قرآن در آیه ۱۰۳ آل عمران دستور می‌دهد: **وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا**، به ریسمان خداوند چنگ زنید، و پراکنده نشوید. همچنین در آیه ۱۷۵ نساء می‌فرماید: **فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا** اما کسانی که به خدا ایمان آوردند و به او تمسک جستند، به زودی آنان را در رحمت و فضلی از سوی خود درآورد، و به راهی مستقیم به سوی خود راهنمایی می‌کند. بنابراین نتیجه چنگ زدن

به ریسمان الهی رحمت و برتری و هدایت به صراط مستقیم است. ثعلبی در تفسیر خویش حبل الهی را تقلین (قرآن و اهل بیت) تفسیر می‌کند (ثعلبی نیشابوری، ۱۴۲۲: ۱۶۳/۳). حسکانی نیز ذیل اعتصموا بحبل الله از قول پیامبر (ص) می‌نویسد: هر کس دوست دارد برکشتی نجات سوار شود و به عروۃ الوثقی چنگ زند و به حبل الله متین خود را حفظ کند، باید علی (ع) را ولی خویش بداند و به هادیان از فرزندانش اقتدا نماید (حسکانی، ۱۴۱۱: ۱۶۸/۱). سپس از قول امام صادق (ع) می‌گوید: ما همان حبل الله هستیم که خداوند می‌فرماید: *وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا* پس مستمسک به ولایت علی بن ابیطالب چنگ زنده به نیکی است. هر کس به او دست آویز شد مؤمن است و هر که او را ترک کرد خارج از ایمان است (همان، ۱۶۹). سیوطی نیز ابتدا قرآن و سپس اهل بیت را در تفسیر حبل الله می‌آورد و آنگاه حدیث تقلین را مطرح می‌کند (سیوطی، ۱۴۰۴: ۶۰/۲). آلوسی نیز همین اعتقاد را دارد (آلوسی، ۱۴۱۵: ۲۳۵/۲). بدیهی است که اعتصام بدون پیروی و اطاعت امکان‌پذیر نیست.

۲-۲-۷-۲- آیه ۲۳ سوره شوری

در این آیه خداوند به پیامبر (ص) دستور می‌دهد که: *قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ* بگو: از شما هیچ پاداشی جز مودت نزدیکانم را نمی‌خواهم. نیز در آیه ۴۷ سوره سبأ می‌فرماید: *قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ* بگو: هر گونه پاداشی که از شما خواستم، آن پاداش برای خودتان، پاداش من فقط بر عهده خداست. طبق این دو آیه دو نوع پاداش برای پیامبر وجود دارد یکی از سوی خداوند و دیگری از آن سوی مردم که مودت فی القربی است. همچنین پاداش دوم سودش به خود مردم می‌رسد. ثعلبی در تفسیر القربی می‌نویسد: هنگامی که این آیه نازل شد از پیامبر سوال شد قرابت تو کیست که مودت ایشان بر ما واجب شده است؟ فرمود: علی و فاطمه و دو پسرانشان (ثعلبی نیشابوری، ۱۴۲۲: ۳۱۱/۸). این تفسیر بعینه مورد پذیرش زمخشری (۱۴۰۷: ۲۱۹/۴-

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم‌جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان ۳۱

(۲۲۰) و فخر رازی (۱۴۲۰: ۵۹۵/۲۷) قرار گرفته است. هر چند سیوطی این حدیث را ضعیف می‌داند اما در تایید آن روایات فراوانی را می‌آورد (سیوطی، ۱۴۰۴: ۷/۶). آلوسی نیز کلام سیوطی را همراه روایات متواتر مطرح می‌کند (آلوسی، ۱۴۱۵: ۳۲/۱۳-۳۳). بنابراین ضعف سند روایت با احادیث دیگر مرتفع می‌شود. روشن است که مودت که همان دوستی شدید است بدون اطاعت و فرمانبری معنا ندارد. چگونه ممکن است کسی دیگری دوست داشته باشد در عین حال با او مخالفت کند.

سرانجام آنکه آیه تطهیر دلالت بر عصمت اهل بیت می‌کند و پر واضح است که تنها معصوم می‌تواند به امامت برسد (بقره/۱۲۴). امامت نیز به معنای پیروی از کسی است که میزان حق و باطل است (علم‌الهدی، ۱۴۱۰: ۱۳۳/۳).

۳-۲-۷-۲- اطاعت فروتنانه

خداوند خطاب به همسران پیامبر(ص) می‌فرماید: هر یک از شما که نسبت به خدا و فرستاده‌اش اطاعت خاضعانه داشته باشد دو برابر پاداش می‌گیرد (احزاب/۳۱). سپس در دو آیه بعد به صراحت اطاعت از خدا و رسول را یادآوری می‌کند (احزاب/۳۳). با توجه به دو حدیث فوق که دستور به پیروی از اهل بیتش می‌دهد در صورت عدم پیروی از ایشان اطاعت از رسول(ص) تحقق نیافته و در نتیجه پاداش دو برابر و رزق نیکو که تنها با ورود به بهشت عملی می‌شود از ایشان نفی می‌گردد.

۴-۲-۷-۲- حدیث ثقلین

پیامبر(ص) در این حدیث که از سوی فریقین مطرح شده است می‌فرماید: دو شیء گرانبها را در میان شما می‌گذارم و تا زمانی که به آندو جنگ بزنید هرگز گمراه نمی‌شوید، و آندو تا روز قیامت از یکدیگر جدا نمی‌شوند. عبارت «لن تضلوا ابدا» با تاکید، هر نوع گمراهی را تا ابد نفی کرده است (احمدبن حنبل، ۱۴۱۶: ۱۷۰/۱۷، ۲۱۱، ۳۰۹، ۱۱۴/۱۸؛ ترمذی، ۱۴۱۹: ۴۷۸/۵؛ دارمی، ۱۴۲۱: ۲۰۹/۴؛ نسائی، ۱۴۱۱: ۴۵/۵، ۱۳۰).

در این حدیث پیامبر(ص) اهل بیت خویش را همچون کشتی نجات حضرت نوح اعلام کرده است که علاوه بر غرق نشدن در دریای گمراهی به چیز دیگری نیاز ندارد زیرا در آن، جهت بقای انسان و جهان از هیچ امری فروگذار نکرده است (حاکم نیشابوری، بی تا: ۳۴۳/۲؛ فخر رازی، ۱۴۲۰: ۵۹۶/۲۷؛ ابن بابویه، ۱۴۰۰: ۲۶۹؛ صفار، ۱۴۰۴: ۱/۲۹۷).

۳- نتیجه

با توجه به شأن نزول متفاوت آیات بحث سیاق آیات کاربرد ندارد. شأن نزول آیات ابتدایی درگیری پیامبر(ص) با همسرانش است، در حالی که شأن نزول آیه تطهیر غیر از این است و به خاطر اعلام عصمت خاندان پیامبر(ص) آنها با تصریح وی نسبت به افراد ویژه بوده است. پس آیه تطهیر مستقل از آیات همجوار نازل شده است. با توجه به گردآوری قرآن در زمان پیامبر(ص)، تصادفی و بی‌هدفی قرارگاه آیه تطهیر پذیرفتنی نیست.

بنابراین باید گفت خداوند به پیامبر(ص) دستور داده است آیه تطهیر را در میان این آیات قرار دهد تا مسأله مهمی را اعلام دارد. با توجه به اینکه طبق آیات ۲۹ به بعد سوره احزاب امکان خطای همسران وجود دارد، قرآن اهل بیت را معصوم اعلام می‌دارد تا همسران در کنار ایشان و با تبعیت از آنان از هرگونه خطایی مصونیت یابند و مسیری را طی کنند که مشمول پاداش مضاعف است. بنابراین عصمت اهل بیت باعث امنیت همسران پیامبر(ص) می‌شود و امنیت ایشان سبب آرامش جامعه اسلامی است و آن را از هر نوع تلاطم و اضطراب و از هم گسیختگی برحذر می‌دارد. هر چند همسران پیامبر(ص) جزء اهل بیت نیستند، اما به خاطر رابطه نزدیکی که با پیامبر(ص) دارند و ام المؤمنین بشمار می‌آیند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند از اینرو پاداش و مجازات اعمالشان دو برابر است. با توجه به وحی بودن قرآن آیات آن فرازمان و فرا مکان است. بنابر این توصیه و سفارش قرآن برای همه زمان‌ها و مکان‌ها است. اگر امت اسلامی می‌خواهد از هر نوع

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم‌جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان ۳۳

خطا و اشتباهی مصون باشد باید از اهل بیت پیامبر(ص) و قرآن جدا نشود و مسیر هدایت خویش را بر اساس راهنمایی ایندو جهت یابی کند. از این طریق از هر نوع انحراف امنیت می‌یابد. بازگشت به اهل بیت و همراهی ایشان یعنی پذیرش تفسیر و فقه و کلام و ... که از سوی ایشان مطرح شده است.

*****

کتابنامه

۱. قرآن کریم
۲. حسن بن علی (ع)، امام یازدهم؛ (۱۴۰۹ق)، التفسیر المنسوب إلى الإمام الحسن بن علی العسکری علیهم السلام، چاپ اول، قم: مدرسه الإمام المهدی (علیه‌السلام).
۳. سید رضی؛ (بی‌تا)، نهج البلاغه، تصحیح صبحی صالح، قم: دار الهجره
۴. آلوسی، محمود بن عبدالله؛ (۱۴۱۵ق)، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی، (تحقیق عبدالباری عطیه، علی)، چاپ اول، بیروت: دار الکتب العلمیه، منشورات محمد علی بیضون.
۵. ابن بابویه، محمد بن علی، (الصدوق)؛ (۱۴۰۰ق)، الأمالی، چاپ پنجم، بیروت: اعلمی.
۶. _____؛ (۱۴۱۶ق)، الخصال، (تصحیح غفاری، علی‌اکبر)، چاپ پنجم، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۷. _____؛ (۱۳۷۸ق)، عیون أخبار الرضا علیه‌السلام، (تحقیق و تصحیح مهدی‌لاجوردی)، چاپ اول، تهران: جهان.
۸. _____؛ (۱۳۶۱ش)، معانی الأخبار، (تصحیح غفاری، علی‌اکبر)، چاپ اول، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۹. ابن حنبل، احمد بن محمد؛ (۱۴۱۶ق)، مسند الإمام أحمد بن حنبل، (باشراف ترکی، عبدالله بن عبدالمحسن)، چاپ اول، بیروت: مؤسسة الرسالة.
۱۰. ابن طاووس، سید بن موسی؛ (۱۴۰۰ق)، الطرائف فی معرفة مذاهب الطوائف، (تحقیق و تصحیح علی عاشور)، چاپ اول، قم: خیام.

۱۱. ابن عربی، محی الدین؛ (بی تا)، الفتوحات المکیة (چهار جلدی)، بیروت: دار الصادر.
۱۲. بخاری، محمد بن اسماعیل؛ (۱۴۱۰ق)، صحیح البخاری، (تحقیق و وزارة الأوقاف)، مصر، چاپ دوم، قاهره: وزارة الأوقاف.
۱۳. الترمذی، محمد بن علی؛ (۱۴۲۲ق)، ختم الاولیاء، (تحقیق و تصحیح عثمان اسماعیل یحیی)، بیروت: مهد الآداب الشرقية.
۱۴. _____؛ (۱۴۲۸ق)، کیفیة السلوك الى رب العالمین، (تحقیق و تصحیح عاصم ابراهیم الکیالی الحسینی الشاذلی الدرقاوی)، چاپ اول، بیروت: دار الکتب العلمیة.
۱۵. الترمذی، محمد بن عیسی؛ (۱۴۱۹ق) الجامع الصحیح و هو سنن الترمذی، (تحقیق و شرح شاکر، احمد محمد)، چاپ اول، قاهره: دار الحدیث.
۱۶. ثعلبی نیشابوری، ابو اسحاق احمد بن ابراهیم؛ (۴۲۲ق)، الكشف و البیان عن تفسیر القرآن، المعروف بتفسیر الثعلبی، (تحقیق ابن عاشور، ابی محمد)، چاپ اول، بیروت، دار إحياء التراث العربی.
۱۷. الحاکم النیشابوری، الحافظ ابی عبدالله؛ (بی تا)، المستدرک علی الصحیحین، (باشراف یوسف عبدالرحمن المرعشلی)، بیروت: دارالمعرفة.
۱۸. حسکانی عبیدالله بن احمد؛ (۱۴۱۱ق)، شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، (تحقیق محمدباقر محمودی)، تهران: وزارت ارشاد اسلامی.
۱۹. خوبی، سیدابوالقاسم؛ (بی تا)، البیان فی تفسیر القرآن، چاپ اول، قم: موسسه احیاء آثار الامام الخوئی
۲۰. دارمی، عبدالله بن عبدالرحمن؛ (۱۴۲۱ق)، مسند الدارمی المعروف ب(سنن الدارمی)، (تحقیق دارانی، حسین سلیم)، چاپ اول، ریاض: دار المغنی.
۲۱. ربانی گلپایگانی، علی؛ فاطمی نژاد، علیرضا؛ (۱۳۹۵ش)، حدیث امان و امامت اهل بیت(ع)، کلام اسلامی، دوره ۲۵، شماره ۱۰۰، صفحه ۳۶-۹.
۲۲. زمخشری، محمود؛ (۱۴۰۷ق)، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الاقاویل فی وجوه التاویل، (تصحیح مصطفی حسین احمد)، چاپ سوم، بیروت: دار الکتب العربی.
۲۳. سبحانی تبریزی، جعفر؛ (۱۴۲۰ق) الف، أهل البيت(ع)، قم: موسسه امام صادق(ع).

مصونیت همسران پیامبر(ص) از خطا، راز هم جواری آیه تطهیر با آیات مربوط به ایشان ۳۵

۲۴. _____؛ (۱۴۲۰ق)ب، اهل البيت عليهم السلام سماتهم و حقوقهم فى القرآن، چاپ اول، قم: موسسه امام صادق(ع).

۲۵. _____؛ (۱۴۲۵ق)، الفكر الخالد فى بيان العقائد، چاپ اول، قم: مؤسسه امام صادق(ع).

۲۶. _____؛ (۱۴۱۹ق)، مصادر الفقه الإسلامى و منابعه، چاپ اول، بيروت: دار الأضواء.

۲۷. _____؛ (۱۴۲۱ق). مفاهيم القرآن. چاپ چهارم. قم: مؤسسه الامام الصادق(ع).

۲۸. سيوطى، عبدالرحمن بن ابى بكر؛ (۱۴۰۴ق)، الدر المنثور فى التفسير بالمأثور، چاپ اول، قم: كتابخانه عمومى حضرت آيت الله العظمى مرعشى نجفى (ره).

۲۹. شرف الدين، سيد عبدالحسين؛ (۱۴۲۶ق)، المراجعات، (تحقيق حسين راضى)، چاپ دوم، قم: المجمع العالمى لأهل البيت.

۳۰. شعيرى، محمد بن محمد؛ (۱۳۶۳ش)، جامع الأخبار، چاپ اول، قم: رضى.

۳۱. صفار، محمد بن حسن؛ (۱۴۰۴ق)، بصائر الدرجات فى فضائل آل محمد صلى الله عليهم، (تصحیح كوچه باغى، محسن بن عباسعلى)، چاپ دوم، قم: مكتبة آية الله المرعشى النجفى.

۳۲. طباطبايى، سيد محمد حسين؛ (۱۳۷۴ش)، ترجمه تفسير الميزان، (ترجمه سيد محمدباقر موسوى همدانى)، قم: جامعهى مدرسين حوزه علميه قم.

۳۳. طبرسى فضل بن حسن؛ (۱۳۷۲ش)، مجمع البيان فى تفسير القرآن، (با مقدمه محمدجواد بلاغى)، تهران: ناصر خسرو.

۳۴. طوسى، محمد بن حسن؛ (۱۴۱۴ق)، الأمالى، چاپ اول، قم.

۳۵. عاملى، جعفر مرتضى؛ (۱۴۳۰ق)، الصحيح من سيرة الإمام على عليه السلام (المرتضى من سيرة المرتضى)، چاپ دوم، بيروت: المركز الاسلامى للدراسات.

۳۶. علم الهدى، شريف مرتضى؛ (۱۴۱۰ق)، الشافى فى الامامة، (تحقيق و تعليق سيد عبد الزهراء حسيني)، چاپ دوم، تهران: مؤسسه الصادق(ع).

۳۷. فاضل لنكرانى، محمد، اشراقى، شهاب الدين؛ (۱۴۲۴ق)، آية التطهير رؤية مبتكرة، چاپ سوم، قم: مركز فقه الاثمة.

۳۸. _____؛ (۱۴۱۵ق)، الصحيح من سيرة النبي الأعظم،

چاپ چهارم، بیروت: دارالهادی.

۳۹. فخر رازی، محمد بن عمر؛ (۱۴۲۰ق)، مفاتیح الغیب، (التفسیر الکبیر)، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

۴۰. فضل الله سید محمدحسین؛ (۱۴۱۹ق)، تفسیر من وحی القرآن، چاپ دوم، بیروت: دار الملائک.

۴۱. کلینی، محمد بن یعقوب؛ (۱۴۳۰ق)، الکافی، (به اهتمام درایتی، محمدحسین)، چاپ اول، قم:

دار الحدیث.

۴۲. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی؛ (۱۴۰۳ق)، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار

(علیهم السلام)، (تحقیق جمعی از محققان)، چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

۴۳. _____؛ (۱۴۰۴ق)، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول (تحقیق و

تصحیح رسولی محلاتی، سید هاشم)، چاپ دوم، تهران: دار الکتب الإسلامية.

۴۴. مسلم بن حجاج، ابوالحسین؛ (۱۴۱۲ق)، صحیح مسلم، (تصحیح عبدالباقی، محمد فؤاد)، چاپ اول،

قاهره: دار الحدیث.

۴۵. مطهری، مرتضی؛ (۱۳۷۷ش)، مجموعه آثار شهید مطهری، چاپ هشتم، تهران: صدرا.

۴۶. مکارم شیرازی، ناصر؛ (۱۳۸۶ش)، آیات ولایت در قرآن، چاپ سوم، قم: نسل جوان.

۴۷. _____؛ (۱۳۷۴ش)، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الإسلامية.

۴۸. نسائی، احمد بن علی؛ (۱۴۱۱ق)، السنن الکبری، (تحقیق بنداری، عبد الغفار سلیمان و ...)،

چاپ اول، بیروت: دار الکتب العلمية، منشورات محمد علی بیضون.